

РАЗДЕЛ 9. МАСС-МЕДИА В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ УКРАИНЫ

УДК 070. 449. 7

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ: ВЗАЄМОЗБАГАЧЕННЯ ЧИ РУЙНАЦІЯ МОВНОГО МЕХАНІЗМУ?

Варич М.В.

Характеризуючи сьогоденню мовну ситуацію в Україні, можна констатувати, що вона є рівноважна білінгвістична. Як російська, так і українська мови користуються однаковою поширеністю в різних сферах життя. Не є винятком і сфера засобів масової інформації, в якій теж панує двомовність.

Взаємодія і взаємовплив української та російської мов через пресу, радіо, ТБ – предмет досліджень багатьох журналістів, письменників, науковців. Теоретичному вивченню цієї проблеми присвячена низка наукових статей та публікації у пресі. Зокрема, що тему розглядали: Л. Масенко у книгах „Мовно-культурна ситуація в Україні”, „Мовна поведінка особистості у ситуації білінгвізму. Поняття мовної стійкості”, Т. Бурда у психологічному дослідженні „Мотивація мовної поведінки білінгвів”, Н. Шумарова в дослідженні „Мовна компетенція особистості”. Питанню двомовних видань також присвячені праці історика С. Кутнього та журналіста В. Габора.

Мета цієї статті – дослідити тенденції розвитку двомовної преси в українському суспільстві на сучасному етапі, визначити вплив таких видань на національну самоідентифікацію читачів. Стаття також має на меті спрогнозувати наслідки взаємодії мов на сторінках української періодики та вплив цього явища на розвиток української мови як державної загалом.

У сьогоденньому інформаційному просторі простежується тенденція до збільшення кількості російськомовних видань.

За даними Державного комітету з інформаційної політики, телебачення і радіомовлення, в Україні станом на 2001 рік українською мовою видавалося 2690 видань, російською – 1823, двома мовами (російською та українською окремо) – 3015 і одночасно двома мовами в одному виданні – 2501 періодичне видання. Окрім того, станом на цей же період зареєстровано 176 друкованих видань для національних меншин. 48 з них мають всеукраїнську сферу поширення. Також на території України зареєстровано 118 друкованих ЗМІ, які мають закордонні аналоги, але водночас зареєстровані як українські [2, с.2].

А вже за період з початку 2002 до кінця 2003 рр. кількість зареєстрованих газет і журналів зросла на 2,8 тисячі, або на 16,8%, і становить 19,3 тисячі. Більш половини з новозареєстрованих ЗМІ –російськомовні [3, с.2].

Варто зазначити, що білінгвістична мовна ситуація у суспільстві обумовлює такі випадки, коли українські кореспонденти пишуть різними мовами (українською та російською) для різних видань, а читачі, відповідно, читають двома мовами. Бувають також випадки, коли на сторінках українськомовної газети кілька матеріалів друкується російською мовою або навпаки.

Така тісна взаємодія мов має як свої позитиви, так і негативи. До позитиву можна віднести те, що внаслідок контактів читач все досконаліше оволодіває обома мовами, пізнає в широкому розумінні культуру двох країн. Адже очевидно, що читати про культуру іншої країни краще її ж мовою: тоді відбувається глибше проникнення в ментальні особливості народу.

Негативним же моментом такої „взаємодії”, особливо для української мови, є проникнення в неї непитомих виразів та слів із російської мови. Наприклад, така ситуація простежується в газеті „День” за 2002 р.:

„Договір відображає волю міжнародної спільноти” (= *отражает*);

„Ці події роздмухують більше, ніж вони того гідні” (= *стоят*);

„Рекомендуємо численне чиття” (= *обильное*);

„Цей продукт володіє цінними властивостями” (= *обладает*);

„Доповнимо до цього, що...” (= *добавим к этому...*);

„В кінцевому рахунку...” (= *в конечном счете*);

„...Змінити свою долю до кращого” (= *изменить к лучшему*).

Варто зауважити, що під тиском російських моделей питомі українські конструкції витісняються на периферію мовної свідомості. Тобто типові конструкції опиняються у пасивному запасі мовців. Частотність їх вживання різко зменшується. Та вплив, який чинить російська мова на українську, не зводиться лише до витіснення з ужитку питомих конструкцій. Як стверджує мовознавець Л. Масенко, кожна мовна система має свою внутрішню логіку, яка відбиває ментальні особливості народу, що створив цю мову. Через деформування цих особливостей відбувається нівеляція мови. Це руйнує її внутрішню структуру. На такий механізм нищення національної своєрідності неодноразово звертали увагу видатні мовознавці. Зокрема, Юрій Шевельов зазначає, що радянська влада у порівнянні з царатом суттєво змінила тактику втручання у функціонування української мови [4 с.17]. Вона намагалась зруйнувати сам мовний механізм. І справді, радянська система не вдавалась до заборон видань українського друкованого слова, однак намагалась максимально наблизити систему української мови до російської. Таке явище, особливо якщо воно здійснюється не нахрапом, а повільно, менш помітне – тому і загрозливе. І справді, якщо пригадати радянські часи, то тоді українські республіканські видання виходили переважно українською або паралельно двома мовами. Так, якщо в 1923 році українською мовою виходило 10 газет, то після XIII з'їзду РКП(Б) (1924 р.) було оголошено про необхідність завершити процеси переходу республік на національну мову. Робота по українізації посилилась. І вже в 1925 році 29 газет видавалось українською мовою, а 10 – одночасно російською та українською [1].

Однак мова українських видань наповнюється непитомими конструкціями й навіть буквальними перекладами російських слів. Конкретні форми та прояви такого явища Ю. Шевельов назвав „лінгвоцидом”.

В психологічному відношенні варто зупинитися на тому, що білінгвізм української преси постійно підживлює атмосферу вагання в колі тих, хто ще досі не визначився, яка

мова для нього рідна. І, опиняючись перед кіоском „Преса”, білінгв обирає видання, орієнтуючись не на мову, а на тему і зміст. Тому, можна зробити висновок, що українськомовні газети та журнали в деяких регіонах у порівнянні з російськомовними читають менше не через мову, якою вони видаються, а через відсутність в них рубрик і тем, які цікавлять певні групи населення.

Так, після зникнення українськомовного „Піку” жодний інший українськомовний журнал так і не зайняв нішу зниклого видання і не спромігся поєднати разом якісні матеріали з політики та культури. Натомість з’явився журнал „Корреспондент”, який, хоч частково і відрізняється від

„Піку”, однак, тематично задовольняє колишніх читачів зниклого журналу. І через відсутність української версії цього видання панувальники стилю

„Корреспондента” читають його російською.

Аналогічна ситуація склалася і з жіночими журналами. Україномовні „Жінка” та „Єва” ні за поліграфією, ні за тематичною наповненістю не можуть конкурувати з „Женским журналом”, „ Натали”, „Единственной”. Тож з самого початку закладається стереотип, що якісне жіноче видання може і повинно бути лише російськомовним.

Доводиться констатувати, що білінгвістична преса двояко впливає на мовну свідомість. З одного боку, сприяє кращому пізнанню культури та мови сусідньої держави, а з іншого – спричиняє часткову руйнацію структур української мови і розмиває мовні норми.

Список літератури

1. Кутний С. Проблемы народного просвещения в украинской советской печати (первая половина 20-ых годов). – Днепропетр., 1992 г. – С.28.
2. СМІ В СНГ: Бюллетень Європейського інституту средств массовой информации. – 2001. – №5 (14).
3. Українська Всесвітня Координаційна Рада // http://www.uvkr.com.ua/ua/links_ua.html
4. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус. – Чернівці: Рута, 1998. – С.207.

Поступила до редакції 03.04.2006 р.